

Míg régebben a nemzetközi kereskedelemre elsősorban a fogyasztási cikkek, a végtermékek exportja-importja volt a jellemző, addig ma egyre inkább az az irányzat érvényesül, hogy sok esetben a szóbanforgó végtermék előállítására szolgáló megoldás /technológia/ tervezés, gépek és berendezések exportja-importja kerül előtérbe és számos új üzem kerül ily módon felépítésre sok esetben ún. fejlődő országokban - ahol eddig csekély ipar volt -, de fejlett vagy fejlettebb ipari országokban is. A szellemi termékek - /így a know-how/ - nemzetközi kereskedelme tehát ma az egész világ iparosodási folyamatának egyik fontos tényezője. Ez a körülmény lehetővé teszi azután az egyszer már kidolgozott műszaki megoldások újrakidolgozásának elkerülését és ezzel a fejlesztési kapacitásoknak újrakidolgozás helyett új műszaki megoldások kidolgozására való összpontosítását. A know-how áruvá válása és nemzetközi kereskedelmének nagymértékű növekedése tehát pozitív irányban hat vissza a műszaki-tudományos forradalomra és elsősorban ebben rejlik jelentősége.

Gazda István

Kísérlet a know-how magyarázására

Kevés olyan idegen szakszó van, amely az utóbbi néhány évtized alatt annyira elterjedt volna világszerte, mint a know-how. Az amerikai angol tolvajnyelvből indult el hódítóútjára. Így jelzik az amerikai értelmező szótárak is, s ilyenféle köznyelvi szóval adják meg jelentését: expertness, vagyis '/szakmabeli/ jártasság, szakértelem, szaktudás'. Minthogy nálunk többféleképpen szokták írni és kiejteni a know-how szót, nem árt megjegyeznünk, hogy így helyes az írásmódja, kötőjellel; kiejtése pedig magyar beszédünkben emígy kívánatos: /nouhau/.

ORSZÁGH László nagy angol-magyar szótára szerint a know-how 'hozzaértés, szakértelem, technikai tudás, felkészültség'; ez a szótár is amerikanizmusnak és a "bizalmas" stilusréteg szavának minősíti. A Nagy Duden /Der Grosse Duden/ sorozatban megjelent idegen szavak szótára /fremdwörterbuch, Mannheim 1960/ így értelmezi: "das Wissen um die praktische Verwirklichung einer Sache", tehát szó szerint: 'egy dolog gyakorlati megvalósítása körüli tudás'. Magunk valamivel pontosabban így mondhatnók: 'azoknak az ismereteknek összessége, amelyek a termelést szolgáló szellemi, főként műszaki alkotás megvalósításához szükségesek'.

A know-how-nak már nagy irodalma van. Magyarul alapos tájékoztatást kapunk a know-how mibenlétéről a következő műből: GAZDA-KÖVESDI-VIDA: Találmányok, szabadalmak. 4., átdolg. kiadás. Bp. 1971. A Budapesti Műszaki Egyetem Továbbképző Intézete. /Kézirat./ Ezt olvashatjuk benne /a 168. lapon/: "A know-how /"tudni hogyan"/ a legáltalá-

nosabb értelemben összefoglaló megjelölés a legkülönbözőbb, elsősorban műszaki, termelési rendeltetésű szellemi alkotásokra, de a fogalom ezen általános értelemben nemcsak a műszaki alkotásokra terjed ki, hanem felöleli a kereskedelmi, pénzügyi, gazdasági rendeltetésű egyéni jellegű megoldásokat is. Így a know-how általános fogalomkörébe tartozik pl. az is, hogy miként kell egy vállalatot bizonyos célra megszervezni, milyen műfogásokkal lehet egy kereskedelmi vagy pénzügyi ügyletet lebonyolítani stb. Eppen ezért szükséges egy szűkítő fogalom felállítása, éspedig az ipari know-how-é." /A könyv csak a műszaki rendeltetésű szellemi alkotásokat tárgyalja./

Tegyük még hozzá a könyv tájékoztatása alapján, hogy megjelenése szerint lehet a know-how maradandóan rögzített: műszaki leírások általánosságban; gyártási leírások; folyamatábrák; műszaki rajzok, tervek; vegyi analízisek eredményei; műszaki számítások; minőség-ellenőrzési eredmények; műszaki modellek /makett/; kutatási jelentések stb. /A know-how szövege általában hosszabb a szabadaloménál, lehet több száz-vagy akár ezerlapnyi./ Van maradandóan nem rögzített know-how is: a le nem írt üzemi tudás, tapasztalat, gyakorlat, ismeret; pl. az üzemi látogatás során szerzett tapasztalat; betanítás révén elsajátított tudás, ismeret; műszaki megbeszélések, véleménycsere, tapasztalatcsere folytán szerzett tudás, ismeret. Ez a forma önmagában is előfordulhat, máskor a rögzítéssel együtt.

A könyv egyik szerzője, GAZDA István tollából olvashatjuk folyóiratunk mostani számában "A know-how és jelentősége" című cikket.

Legalább annyit tudnunk kell a know-how fogalmáról, amennyit fentebb előadtunk róla, hogy megkísérlelhessük magyarítását. Általánosságban elmondhatjuk, hogy az idegen szakszók, szakkifejezések magyarításában okvetlenül együtt kell működnie a nyelvésznek vagy szójutónak az érdekelt szakterület képviselőivel, tüzetesen meg kell ismernie az idegen szakszó, szakkifejezés jelentéstartalmát.

De egyáltalán szükséges-e egy közkeletű idegen műszónak más nyelven, nekünk magyarul való megnevezése? - hallom a kételkedő ellenvetést. Minden művelt nyelv öntudatos használója így felel rá, bármi a szakmája: hacsak lehetséges, legyen minden fontos fogalomra saját nyelvi eszközünk is. A tudományos ismeretterjesztésnek, a minél szélesebb körű közönség számára érthető világos közlésnek magától értődő követelménye ez. Természetesen senkinek sem juthat eszébe, hogy például a vegytan milliárdnyi vegyületének, mindahánynak magyar nevet akarjon adni. Minden tudományban volt, van és lesz olyan fogalom, amelynek lehetetlen vagy fölösleges a megmagyarítása; ilyen példának okáért a politika, a szocializmus, a statisztika. Főképp olyan szavak tartoznak ebbe a csoportba, amelyek görög-latin eredetűek. Helyesen állapítja meg VAJDA Erik új terminológiai rovatunk beharangozójában, hogy korántsem szükséges a szakszókat erőszakosan magyarítanunk, különösen a görögöket, latinokat nem, amelyek rég meggyökeresedtek a magyar nyelvben /Tudományos és Műszaki Tájékoztató 1972:641/. De azt se feledjük el, amit KOSZTOLÁNYI Dezső írt: nem azzal illeszkedünk bele az európai népek közösségébe, ha a szerves vegytan-t "organikus kémia"-nak nevezzük. Valóban nem. S nem attól lesz tudományosabb a fejtegetésünk, ha minél több idegen műszót, általában homályt keverünk

bele. Sose feledkezzünk meg arról se, hogy milyen közönséghez szólunk. Nyomatékosan ismételjük: népszerűsítő előadás, írás sokkal kevesebb idegen szót bír el, mint az olyan, amelyben "beavatottakhoz" fordulunk. Ne hagyjunk semmi nenezebben érthetőt megmagyarázatlanul! Még szakemberekhez szólunkban se szaporítsuk fölöslegesen, csupa megszokásból, kényelemből, szellemi restségből az idegen műszókat, már azért se, hogy ki ne kopjanak nyelvünkől jó magyar megfelelőik! Az utóbbi évtizedekben mennyi, de mennyi kifogástalan magyar szakkifejezésünket latinositottuk, görögösítettük vissza! Ez már nem egészséges jelenség a nyelv életében.

Ennélfogva igenis egy kissé bátrabban magyarázhatunk. Kivált, ha olyan, nyelvünkől kirívó szakszó tör egyeduradalomra, amilyen a know-how, köznyelvi értelemben, mindennapi beszédünkben, közlésünkben persze használjuk csak a kétnyelvű szótárban számon tartott magyarjait: hozzaértés, szakértelem, technikai tudás, felkészültség, szaktudás, jártasság. Szakkifejezéseknek azonban nem valók ezek; egyik sem helyettesítheti a tárgyalt jelentésben a know-how-t.

No, hát végre álljunk elő javaslatunkkal! Heteken át próbálkoztam újra meg újra a szóalkotásnak számos fájával. Nem akarom untatni olvasóimat szüleményeim elsorolásával, noha talán némely szempontból nem volna tanulság híján a keresgélés, találgatás lelki folyamatának, szóbukkanásainak leírása. Említettem, hogy a know-how vagánynyelvi származású szó az amerikai angolban. Hozzáfűzhetjük, hogy angol szemmel nézve is meglehetősen merész szóalkotás; voltaképpen ezt jelenti: 'tudni, hogyan /lehet valamit megcsinálni/'. Tehát ez fejeződik ki benne: mi hogyan, rövidebben: mi hogy valósítható meg. Nos, összetétellel így született az új szó: mihogy. Hasonlít az angolhoz, mégsem tükörfordítása, nem tükörszava. Szerkezetükben hasonlítanak abban, hogy ez is, az is mondatból vált ki. Első hallásra, olvasásra bizonynyal szokatlan, mint a legtöbb új szó. De legalább ilyen furcsa lehetett az angol eredeti is, amikor először hallották szülőföldjén; ráadásul jasszkifejezés. Ámde tudjuk: használat közben kapja meg a szó a maga értelmét /verba valent usu/. Barátkozásul jóindulattal mondogassuk csak új szavunk ragos alakjait /az új szót mindig ki kell így próbálnunk, mondatba szerkesztve is/: a mihogy-ot, mihogy-ban, mihogy-ból, mihogy-on, mihogy-ról, mihogy-tól, mihogy-nak, mihogy-gyal stb.; a többes szám jelével: a mihogy-ok; birtokos személyragosan: mihogy-om, mihogy-od, mihogy-ja stb. Szókapcsolatokban: ipari vagy műszaki mihogy, gazdasági mihogy, pénzügyi mihogy, szervezési mihogy, konstrukciós mihogy, tervezői mihogy, eljárási mihogy, üzemeltetési vagy üzemviteli mihogy, anyag-összetételi mihogy, komplex mihogy stb. Példamondatokba ágyazva: A mihogy az átvévonak haszon, mert a maga számára fontos ismeretet, ismereteket szerez általa. Még nincs mihogytörvényünk. A mihogy átvévojének a vele kötött szerződés közvetett jogi oltalmat ad. A mihogyot közvetve a tisztességtelen versenyről szóló /1923. évi V./ törvény is védi. Egyebek közt a mihogyoknak is számottevő szerepük van a műszaki-tudományos forradalomban. Mindenképpen nyerünk a mihoggal.

Azért taglaltam viszonylag részletesebben a kérdést, hogy némi betekintésünk legyen a szómagyarítás elviségébe, módszerébe, gyakorlatába.

Hogy mi lesz az ajánlott új magyar szakszó sorsa, nem tudhatjuk. Az kétségtelen, hogy a szóalkotás szabályaival összhangban van a mi-hogy; életben maradása, elterjedése azonban nem ezen fordul meg. Szám-
talan hibás képzésű, alkotásu nyelvjutási szavunk gyökeret eresztett,
sok szabályost pedig könyörtelenül kiakolbólitottak. /Lám, micsoda fu-
ra szerzet ez a kiakolbólit, BUGÁT Pál csinálmanya! Szidták, ócsárol-
ták, mégis megmaradt./

Ferenczy Géza

DR. TARNÓCI LÓRÁNT:

Fordítástechnika

A kiadvány ára: 58.-Ft.

Megrendelhető:

ORSZÁGOS MŰSZAKI KÖNYVTÁR ÉS
DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT
Kereskedelmi Igazgatóság
1428 Budapest, Postafiók 12.